

Борошов С.Ж.

**ЖУМАМУДУН ШЕРАЛИЕВ МЕНЕН РЫСБАЙ
АБДЫКАДЫРОВДУН МУЗЫКАЛЫК ЧЫГАРМАЧЫЛЫГЫНДАГЫ
НЕГИЗГИ СТИЛДИК ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ ЖАНА КЫРГЫЗ МУЗЫКАСЫНЫН
ӨНҮГҮҮСҮНӨ ТИЙГИЗГЕН ТААСИРЛЕРИ**

Борошов С.Ж.

**ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ В СТИЛЕ МУЗЫКАЛЬНЫХ
ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЖУМАМУДУНА ШЕРАЛИЕВА И РЫСПАЯ АБДЫКАДЫРОВА
И ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ КЫРГЫЗСКОЙ МУЗЫКИ**

S.Zh. Boroshov

**THE MAIN PECULARITIES IN STYLE IN ZHUMAMUDUN SHERALIEV'S
AND RYSPAI ABDYKADYROV'S MUSICAL COMPOSITIONS AND THEIR
INFLUENCE TO THE DEVELOPMENT OF KYRGYZ MUSIC**

УДК: 008:39 (575.2) (04)

Макалада Ж.Шералиевдин жана Р.Абдыкадыровдун чыгармачылыгындагы негизги стилдик өзгөчөлүктөрү жана чыгармачылыгынын ар тараптуулугун кыргыз композиторлорунун обондуу ырларынын өнүгүшүнө кошкон салымы тууралуу баяндалды. Ошондой эле профессионалдык жанрдык стили боюнча өзгөчөлөнгөн формадагы чыгармалары белгиленди.

Негизги сөздөр: искусство, руханий, композитор, маданият, чыгармачылык.

Статья рассматривает об основных особенностях и многосторонностях творчества Ж.Шералиева. и Р. Абдыкадырова, об их вкладе в развитие мелодичных песен кыргызских композиторов. Подчеркиваются произведения отличающиеся по форме профессионально-жанрового стиля.

Ключевые слова: искусство, духовный, композитор, культура, творчество.

This article notes the main peculiarities and versatility of J. Sheraliev's and R. Abdykadyrov's creativity and about their contribution to the development of melodious songs by kyrgyz composers. Also the article underlined their works which differ in shape of professional genre style.

Key words: art, spiritual, composer, culture, creativity.

Залкар композитор Ж.Шералиевдин кыргыз музыкалык маданиятына келиши элибиздин байыркы көчмөн улуу маданиятыбыздын профессионалдык искусство менен музыкага, дүйнөлүк маданий музыкалык чөйрөгө алагачкы аралаша баштаган өткөн кылымдын отузунчу жылдардын тарыхый дооруна туура келет. Бул учур элибиздин маданий жактан өнүгүүсүндөгү руханий көтөрүлүү доорунун биринчи толкуну деген көз караш бар. Бул толкун ошол мезгилдеги Кыргызстандын Советтер Союзунун составында өнүгүүнүн социалисттик системасынын жаралышы жана калыптанышы менен маданий өнүгүүнүн жүздөгөн жылдарына тете жолдорду басып өткөн. Бул тарыхый учурда маданий өнүгүүгө эбегейсиз зор салым кошкон, элдик жана профессионал-

дык композиторлордун арасынан өзгөчөлөнүп турган Жумамүдүн Шералиевдин ысымын сыймыктануу менен атоого болот.

XX кылымдын экинчи жарымында кыргыз искусствосуна эки чоң залкар талант келди. Анын бири Жумамүдүн Шералиев болсо, экинчиси Рысбай Абдыкадыров. Булар профессионалдык жанрдык стили боюнча өзгөчөлөнгөн формада келишти, салыштырып карайлы:

Кыргыз профессионалдык музыканын баштоочулары Абдылас Малдыбаев, Калый Молдобасанов, Насыр Давлесов, Таштан Эрматовдор ж.б. чыгармачылыгына патриоттук стиль менен келишти. Алар тарабынан жазылган ар түрдүү жанрдагы чыгармалар совет мезгилиндеги коомдук системанын талабына ылайык чыгармалар үстөмдүк кылып келди. Ал эми отузунчу жылдарда кыргыз музыкалык маданиятынын өнүгүшүндөгү биринчи толкуну менен Жумамүдүн Шералиевдин стилдик өзгөчөлүктөрү жөнүндө сөз кыла турган болсок: анын чыгармачылыгынын дээрлик көпчүлүгүн улуттук фольклордук менталитеттик стилди башкы орунга алып чыга алды. Буга мисал: “Түшүмдө”, “Кыштак четинде”, “Селкиге”, “Жибекчач”, ж.б. чыгармаларын айтсак болот.

Ал кыргыз музыкасынын, айрыкча обон жанрынын өнүгүшүнө өзүнчө бир өзгөчөлөнгөн форма менен келип, аны өмүрүнүн акырына чейин талыкпастан улам өнүктүрүп отуруп, жети жүздөн ашык ар түрдүү музыкалык баалуу мурастарын калтырып кетти. Анын чыгармачылык өзгөчөлүктөрү жөнүндө музыка изилдөөчү Балбай Алагушев тарабынан түзүлгөн 1996-ж. “Картайтпайт менин ырларым” аттуу китебинде Жумамүдүн Шералиевдин чыгармачылыгынын негизинен беш өзгөчөлүгүн бөлүп көрсөтөт, жана ар бир өзгөчөлүгүнө музыкалык изилдөөчү жана адис катары аныктама жана мүнөздөмө берип, анын чыгармаларынын обондуулугун жана көркөмдүүлүгүн өзгөчө бөлүп көрсөтөт.

1975-жылы 25-октябрда кыргыз композиторлор союзунун XIII Пленумунда кыргыз композиторлорунун чыгармачылыгындагы обондуу ырлардын өнүгүшүнө Жумамүдүн Шералиевдин кошкон салымы өзгөчө белгиленип, үч башкы нерсеге: акын, композитор, аткаруунун чыгармачылык биримдигинин натыйжасында ийгиликтер жаралып жаткандыгын өзгөчө белгилеп көрсөтөт.

Жумамүдүн Шералиевдин чыгармачылыгынын ар тараптуулугу: музыкада, поэзияда, прозада жана драматургияда – булардын бардыгы бири-бирин толуктап, музыкалык элдик калоритти сактоо жана өнүктүрүү менен жигердүү талыкпаган музыкалык ишмердүүлүгүн илимпоздор, маданият ишмерлери, музыка изилдөөчүлөр жана сынчылар Республикалык жана борбордук массалык маалымат каражаттарында, композиторлор союзунун съездеринде жана Пленумдарында өзгөчө белгиленип турган.

Булардын арасынан Жумамүдүн Шералиевдин чыгармачылыгына калыс жана акыйкат баа бергендердин арасынан Кыргыз республикасын маданиятына эмгек сиңирген мишмер Асанбек Асакеевдин 1985-жылдын 9-майында Кыргызстан маданияты газетасындагы “Кыргыз музыкасындагы тынчтык жана согуш темасы” деген макаласында Жумамүдүн Шералиевдин патриоттук темадагы чыгармаларын белгилеп келип, “Эл үчүн”, “Коштошуу”, “Кылычынды жаркылдат” деген чыгармалары улуу Ата Мекендик согуш мезгилиндеги чет элдик баскынчылардан мекенди коргоочуларга жана тылдагы күжүрмөн эмгекчилерге дем күч берип, улуу жеңишке шыктандыргандыгын баса белигилеп көрсөткөн.

Ошол эле жылы 21-сентябрда Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер Бөкөнбай Боркеевдин “Ленинчил жаш” газетасына “Көөнөрбөс ырдын кайнар булагы” аттуу макаласында кеңири журналисттик иликтөө жүргүзүп, Ж.Шералиевдин обондоруна таандык болгон обондорунун мукамдуулугу, ыргактуулугу, жагымдуулугу жана куюлушкан кырааты жөнүндө айтып, обондун өзөктүк касиетин жоготпостон, анын ырлары элдик ырга айланып бүтүндөй элдин маданий дөөлөтү, көөнөрбөс мурасы экендигин, мындай улуу талант менен бир эле кыргыз эли эмес бүтүндөй түрк дүйнөсү сыймыктанууга акылуу экендигин белгилейт.

Мен ушул күндөрү Жумамүдүн Шералиевдин жүз жылдык маарекеси өтүп жаткан учурда кыргыз музыкалык маданиятынын өнүгүшүнө совет мезгилиндеги экинчи көтөрүлүү доору болгон өткөн кылымдын 60-жылдары өз үнү жана өзгөчөлүгү менен келген Жумакемдин шакирти жана эң жакын адамы анын чыгармачылыгын туу туткан Рыспай Абдыкадыров жөнүндө да, айтпай кетпесем туура болбос бул эки залкар тең бүтүндөй өмүрүн чыгармачылыкка арнап, ата баладай болуп экөө тең өздөрүнүн чыгармачылык мектебин түзүп, артынан ээрчиген жүздөгөн шакирттерин чыгармачылык

татаал жана сыймыктуу жолдорго жетелеп, аларга дем күч берип турушкан. Жумакемин обончулардын неченин тарбиялап турмушка жолдомо берген устаты катары кийинки шакирттеринен таалимин аябайт, алсак А.Темиров, С. Мамбетбаев, К. Досманбетова, С.Турдубаев, К.Тагаев, Э. Мааданбеков жана башкалар ушул Жумамүдүн Шералиевдин мектебинен өтүшкөн.

Ал эми кыргыз музыкалык маданиятындагы обон жанрынын өнүгүшүндөгү ак куштун эки канаты сыяктуу образдуу мүнөзгө ээ болгон дагы бир залкар талант Рыспай Абдыкадыровдун чыгармачылыгынын стилдик өзгөчөлүктөрү жөнүндө сөз кыла турган болсок – анда эмоционалдык сезим стили алгачкы чыгармалары “Түгөймдөн” баштап, акыркы диапазонду эки жарым октавадан турган “Маканбай балладасы” чыгармасына чейин кыргыз музыкасындагы жаңы бир доордун башталышына жол салып кетти.

Обончулукта Р.Абдыкадыровдун эч кимге окшобогон стили манерасы бар экендиги талашсыз. Түшүнүктүүрөк болсун үчүн аны башка обончулардан айырмаланып турган өзгөчөлүктөрүнө токтоло кетели.

1. Р.Абдыкадыров алгач аккордеон менен жана кайрыктардагы кыргыз обондорун жаратып, өз мезгилинде кыргыз музыкасында төңкөрүш жасаган.

2. Обон жаратууда салт болуп калган мерчемден чыгып, обондун кайрыктарынын диапазонун 1,5 – 2 - 2,5 октавага созуп жеткире алган.

3. Р. Абдыкадыров өзү жараткан обондорун аккордеондун коштоосунда жагымдуу үнү менен чебер аткарып, кыргыз музыкасында аккордеондун жаңы мүмкүнчүлүгүн ачып байыткан жана мурдагы обончулардын аспаптык киришүүсүн (вступление) киргизди.

4. Өз убагында чыккан элдин маданият талабы өсүп, өзгөрүп жаткан учурда ылайыктуу болгон обондор менен элдин эстетикалык талабын канааттандырып, эң атактуу, обончу жана ырчы болууга жетишкен.

5. Артында обончулардын мектебин калтырды.

6. Атай, Муса жана башкалар эл сүйүп ырдашкан жакшы обондорду жаратканы менен обончулукта Р.Абдыкадыровго окшоп төңкөрүш жасашпастан жана өз артынан обончулуктун чоң мектебин калтырган эмес.

Мен Рыспай Абдыкадыровдун окуучусу катары, ал көзү барында дайыма музыкалык маданият, чыгармачылык өнөрдүн өзгөчөлүгү, искусствого болгон мамиле, чыгармачылык нукуралуулук, өзүнө чыгармачылык талап кое билүү, ырааттуулук жана талыкпастан, канчалык элдин сүймөнчүлүгү жана атактуулук болбосун жөнөкөй алып жүрүү жагынан Жумакемден үлгү алууну дайыма айтып жүрчү.

Рыспай Абдыкадыров өзүнө таандык мүнөзү менен: - Ай, Жумакем, аябай иштеп берди кыргызга, аябай иштеп берди. Чыгармачыл адам катары ал

бир бүрдөп турган чоң дарак болсо, мен анын бир бутагымын, мен ошого сыймыктанам, Жумакем кандай гана залкар улуу киши, - деп айтканын укканмын. Кийин КТРдин тележурналисти Нурахмед Тойчиевдин эки бөлүктөн турган “Эң жакшы чыгармамды жаза элекмин” деген телекөрсөтүүсүндө да жогорудагы сөздү кайталап, Жумакеме жогору баа берген.

Мындан жыйырма жыл мурда Жалал-Абад Мамлеттик Университетинин базасында, анын өзүнүн катышуусунда ачылган, учурда эл-аралык макамга ээ болгон Рысбай клубу жана Республикабыздагы жана чет өлкөлөрдөгү клубдун бардык бөлүмдөрү Жумамүдүн Шералиевдин 100-жылдык маарекесине карата өткөрүлүп жаткан иш-чаралардын алкагында, Республикабыздын бардык облустарында, район-шаарларында жана жер жерлерде Жумакемдин көөнөрбөс баалуу мурастарын келечек муундарга татыктуу өткөрүп берүүгө чоң аракеттер жүрүп жатат.

Азыркы ааламдашуу доорунда дүйнөлүк музыка күйөрмандарына Жумакемдин баалуу чыгармачылык мурстарын жеткирүү максатында көрүлүп жаткан иш-чараларга активдүү катышуу биз үчүн сыймык деп эсептейбиз.

Түрдүү илимий-практикалык конференцияларга конкурстарга, фестивалдарга, эскерүү – чыгармачылык кечелерге жана көргөзмөлөрдү уюштурууга катышуу ыраттуу мүнөзгө ээ боло башатады.

Мунун бир көрүнүшү катары Республикабыздын бардык аймактарындагы маданият үйлөрүндө, музыкалык окуу жайларда жана мектептерде, бала бакчаларында эки улуу залкар Жумамүдүн - Рысбай клубдары жана класстары ачылып, иштеп жатышат жана бул иштр мындан ары да ырааттуу улантыла бермекчи.

Карт тарыхты басып өтүп, кылымдарды карыткан кыргыз элинин көөдөнүндө уюп жаткан улуу рухуна азык берген Жумакем менен Рысбайдын көөнөрбөс мурастары, кыргыз канча жашаса ошончо жашай берери, түбөлүктүү чыгармалары менен элдин рухун көтөрүп, алдыга сүрөп, күч кубат, дем кайрат берүү касиети менен экөө тең түбөлүктүү жайында ырлары менен кошо жан шерик болуп бирге жүрүшсүн.

Эки улуу залкардын кармашкан колу бекем болуп уюткулуу кыргыз элинин ынтымак- ырашкерлигине данакер болуп жүрүшсүн. Артында турган калдайган эл аларды эч качан унутпайт.

Адабияттар:

1. Кыргыз музыкасынын энциклопедиясы.
2. Алагушев Б. “Ырдап кой” 2002-ж. Бишкек.
3. Алагушев Б. «Карытпайт мени ырларым». - Б., 1996-ж.
4. «Кыргызстан маданияты» газетасы, 1975-ж. - 25-октябрь Кыргызстан композиторлор союзунун Пленуму.
5. Асакеев Асанбек «Кыргыз музыкасындагы тынчтык жана согуш темасы». «Кыргызстан маданияты» газетасы, 1985-ж. - 9-май.
6. Бөкөнбай Боркеев «Көөнөрбөс ырдын кайнар булагы» «Ленинчил жаш» газетасы, 1985-ж. - 21-сентярь.

Рецензент: к.пед.н. Абышев К.Н.